

UDK: 336.71

UDK: 347.768

Pregledni znanstveni članak

Akademik prof.dr Vitimir Popović,

redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci,

dipl. pravnik Nataša Savković, šef Sektora za pravne poslove u Fondu za zaštitu životne sredine i energetska efikasnost Republike Srpske, Banja Luka
(*natasa.savkovic@ekofondrs.org*)

PRAVNI ASPEKTI I ZNAČAJ DOKUMENTARNOG AKREDITIVA U DOMAĆEM I MEĐUNARODNOM PLATNOM PROMETU

SAŽETAK

Dokumentarni akreditiv je bankarski pravni posao ili ugovor, koji pravni osnov crpi iz osnovnog ugovora (kupoprodajnog ili nekog drugog), zaključenog između klijenta (komitenta) banke i druge ugovorne strane (korisnika akreditiva). U osnovnom ugovoru, u dijelu koji se odnosi na uslove plaćanja, precizno i detaljno se utvrđuje **akreditivna klauzula** kojom se dužnik obavezuje da će kod naznačene banke otvoriti dokumentarni akreditiv u korist povjerioca. Ovdje dolaze do izražaja osnovne funkcije akreditiva kao **sredstva plaćanja** a istovremeno i **sredstva obezbjeđenja**. Ovaj pravni posao je karakterističan za međunarodno poslovanje, ali se podjednako koristi i u unutrašnjem poslovanju.

Otvaranje i realizacija dokumentarnog akreditiva podrazumijeva veoma složene postupke i procedure, u kojim ključnu ulogu imaju precizno i detaljno utvrđene odredbe akreditivne klauzule, kao i jasno utvrđeni uslovi samog akreditiva, od čijeg ispunjenja zavisi sudbina dokumenata podnesenih na honorisanje, odnosno **usklađenu prezentaciju** banci. U postupku usklađene prezentacije ovlašćena banka provjerava da li podneseni dokumenti u cjelosti odgovaraju uslovima akreditiva, te honorišei ili negocira saobrazne dokumente (isplaćuje ili otkupljuje dokumente).

K L J U Č N E R I J E Č I: dokumentarni akreditiv, akreditivna klauzula, sredstvo plaćanja, sredstvo obezbjeđenja, usklađena prezentacija.

U V O D

Najčešća upotreba dokumentarnog akreditiva je u međunarodnoj trgovini, kada kupac i prodavac imaju sjedište u različitim zemljama, te je usljed njihove prostorne udaljenosti neophodno obezbijediti garancije za uredno izvršenje obaveza obje strane.

Dokumentarni akreditiv možemo definisati kao složen pravni posao u kome akreditivna banka po nalogu svog komitenta, u skladu sa njegovim instrukcijama, vrši plaćanje korisniku, ako korisnik ispunio određene uslove, tj. banka se obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti ugovoreni iznos novca, ako korisnik akreditiva u određenom vremenskom roku banci podnese određene dokumente, kojima dokazuje ispunjenost uslova utvrđenih u akreditivu.

Dokumentarni akreditiv je sredstvo plaćanja ali i obezbjeđenja, stoga akreditiv štiti i prodavca i kupca, jer bez obzira na njihovu prostornu udaljenost daje sigurnost kupcu da dobije robu koju potražuje, u količini i kvalitetu koji je ugovorio, a prodavcu da kod akreditivne banke naplati sumu novca koju je ugovorio za prodatu robu.

1. PORIJEKLO TERMINA I IZVORI PRAVA

1.1. Nastanak i porijeklo termina akreditiva

Razvoj međunarodne trgovine je podrazumijevao sve veću udaljenost između prodavca i kupca, a time i manju sigurnost u izvršenje obaveza nastalih iz kupoprodajnih ugovora, za razliku od uobičajenog sklapanja poslova kada je postojala istovremena razmjena novca i robe.

Širenje trgovine na tržišta različitih država i kontinenata donosi i veći rizik u poslovanju, što dovedo do potrebe uspostavljanja adekvatnog sredstva obezbjeđenja koje bi zadovoljilo obje ugovorne strane.

Prvi začeci akreditiva javljaju se još u srednjovjekovnim trgovačkim dokumentima, u obliku kreditnih pisama, koja su kao takva korišćena u tadašnjoj međunarodnoj trgovini. Prvi put je akreditiv upotrijebljen pod nazivom „putničko kreditno pismo” kojemu izdavale banke u zapadnom svijetu sa ciljem da svojim klijentima omogućepodizanje novčanih sredstava kod inostranih banaka.¹ Dokumentarni akreditiv je uveden u široku upotrebu kao posljedica nestabilne političko-ekonomske situacije u periodu oko dva svjetska rata, a kao

¹ Delimeđac, M., Dokumentarni akreditiv i elektronsko bankarstvo, *Ekonomski izazovi* 3, 2014.str. 66-78.

takav se pojavio krajem 19. vijeka na prostoru Sjeverne Amerike, kao rezultat autonomnog međunarodnog trgovinskog prava, odakle je prenešen u Evropu.

Termin akreditiv potiče od latinske riječi *accreditivum*, i označava punomoćje, što znači da u akreditivnom poslu banka vrši plaćanje za račun nalagodavca.² U pravnom smislu to znači ovlaštenje dato jednom licu da izvrši plaćanje drugom ovlaštenom licu.

1.2. Izvori prava

Dokumentarni akreditiv, kao vrsta uslovljenog akreditiva, u Republici Srpskoj uređen je Zakonom o obligacionim odnosima, čl. od 1072. do 1082. Prema članu 1072. Zakona o obligacionim odnosima³, koji govori o obavezi akreditivne banke i formi akreditiva, akreditiv je definisan na sljedeći način: „Prihvatanjem zahtjeva nalagodavca za otvaranje akreditiva, akreditivna banka se obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti određenu novčanu svotu ako do određenog vremena budu ispunjeni uslovi navedeni u nalogu za otvaranje akreditiva. Akreditiv mora biti sačinjen u pismenoj formi.“

Na međunarodnom nivou međunarodni dokumentarni akreditiv je uređen Jednoobraznim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive (*Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, ICC Publication No. 500*), koje je utvrdila i prvi put objavila 1933. godine Međunarodna trgovačka komora, u Parizu (u daljem tekstu: Jednoobrazna pravila i MTK). Jednoobrazna pravila se dopunjuju i mijenjaju, u prosjeku, svakih desetak godina, a posljednji put su revidirana 2006. godine, što je prihvaćeno od strane gotovo svih banaka svijeta. Pored Jednoobraznih pravila MTK je kao dopunske izvore tumačenja preporučila i primjenu Međunarodnih standarda bankarske prakse (ISBP 2007) za pregled dokumenata po dokumentarnim akreditivima, koja su revidirana uz Jednoobrazna pravila broj 600⁴.

Jednoobrazna pravila su kodifikovani trgovački običaji, njih nisu donijele države po precuduri za donošenje međunarodnih konvencija, zato su veoma fleksibilan instrument regulisanja odnosa koji se brzo prilagođava stalnim pro-

² Jankovec, I. Privredno pravo, Beograd, 1999. str. 592

³ Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 17/93, 3/96, 37/01, 39/03 i 74/04 - država SFRJ je imala razvijenu privredu i plodno poslovanje sa inostranstvom, a dokumentarni akreditiv je bio značajno zastupljen u međunarodnom plaćanju, gdje su velika novčana sredstva bila u opticaju. Bivša država je ovaj pravni posao uredila kroz odredbe Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89), a sadašnja Bosna i Hercegovina (Republika Srpska) je samo preuzela taj zakon i nastavila sa njegovom primjenom uz sitne izmjene.

⁴ Objavljena su kao International Chamber of Commerce (ICC) publ. No 681

mjenama nastalim usljed razvoja međunarodne trgovine. Iako nemaju snagu konvencije, uživaju veliki autoritet zahvaljujući svom kvalitetu, te se pirmenjuju u preko 140 zemalja.⁵

2. PRAVNA PRIRODA DOKUMENTARNOG AKREDITIVA

2.1. Pojam dokumentarnog akreditiva

U pravnoj teoriji akreditiv se definiše kao skup pravnih odnosa u koji mabanka po nalogu svog komitenta i u skladu sa njegovim instrukcijama, vrši plaćanje korisniku, bez ikakvih uslova ili ako korisnik ispuni određene uslove.⁶ S tim u vezi, mogu da postoje ili ne postoje uslovi pod kojima se akreditiv može koristiti, pa razlikujemo uslovne i безусловne akreditive.

1) **Bezuslovni akreditiv** (lični i budžetski akreditiv, te putničko kreditno pismo) podrazumijeva da naplata iznosa, na koji akreditiv glasi, nije uslovljena ispunjavanjem posebnih uslova, dovoljno je samo utvrđivanje identiteta njegovog korisnika.

2) **Uslovni akreditiv** podrazumijeva da je korisnik obavezan da ispuni u akreditivu utvrđene uslove da bi stekao pravo na naplatu iznosa na koji akreditiv glasi.

U okviru uslovnog akreditiva razlikujemo:

- *dokumentarni akreditiv* kod kojeg su uslovi sadržani u dokumentima (ako se uslovi odnose na robu onda je to dokumentarni robni akreditiv) i
- *međunarodni dokumentarni akreditiv* koji se koristi u međunarodnom prometu i koji je uređen Jednoobraznim pravilima.

2.2. Dokumentari akreditiv kao sredstvo plaćanja

U osnovnom ugovoru (kupoprodajnom ili ugovoru o izvođenju investici onih radova), utvrđuje se akreditivna klauzula kojom se dužnik (kupac ili naručilac) obavezuje da će kod svoje banke otvoriti dokumentarni akreditiv u korist povjerioca (prodavca ili izvođača radova). Na osnovu akreditivne klauzule dužnik sklapa ugovor sa izabranom bankom (otvara akreditiv kod banke) u korist povjerioca iz osnovnog posla, koji ima pravo da koristi akreditiv kada se ispune

⁵ Lista ovih zemalja može se naći u publikacijama ICC, i na sajtu www.iccwbo.org.

⁶ Mićović, M. Privredno pravo, Kragujevac, 2010. str. 512.

uslovi utvrđeni u samom akreditivu. To znači, akreditiv omogućava dužniku (kupcu-uvozniku) iz osnovnog posla da svoju obavezu (plaćanje ugovorene cijene) prema povjeriocu (prodavcu-izvozniku) izvrši preko akreditivne banke u visini akreditivnog iznosa. Ovakav način izvršenja ugovornih obaveza odgovara i prodavcu jer mu za iste pored kupca direktno odgovara i akreditivna banka.

2.3. Dokumentarni akreditiv kao sredstvo obezbjeđenja izvršenja

Realizacija ugovora o kupoprodaji putem dokumentarnog akreditiv doprinosi sigurnosti, naročito u međunarodnim plaćanjima, jer kupac plaća tek kada ima dokaz da je roba poslata, a prodavac zna da će mu biti plaćeno kada banci dostavi dokaze da je robu poslao u ugovorenoj količini i kvalitetu, tj. kupac se osigurava da robu neće isplatiti prije nego što stekne pravo raspolaganja nad njom, a prodavac se osigurava da se neće odreći prava raspolaganja nad robom prije nego što je naplati. Plaćanje putem akreditiva se pretežno praktikuje kada se posluje na visoko rizičnim tržištima (sa zemljama u tranziciji, na teritorijama koje su zahvaćene ratnim sukobima, nestabilnim valutama i deviznom politikom i sl), jer garantuje da će obje strane ispoštovati ugovorne obaveze, ali sa druge strane uzrokuje visoke troškove plaćanja bankarskih usluga.

Pored navedenog, neke vrste akreditiva (akreditiv sa odloženim plaćanjem i prenosivi akreditiv) se mogu koristiti i kao sredstvo kreditiranja kupca ili finansiranja cjelokupnog posla.

2.4. Osnovna svojstva ugovora o dokumentarnom akreditivu

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima Republike Srpske, ugovor o dokumentarnom akreditivu karakterišu osnovna svojstva prema kojima je to:

- imenovani ugovor, jer je posebno uređen zakonom (članovi od 1072. do 1082.),
- formalan ugovor, jer mora biti sastavljen u pismenoj formi (član 1072. stav 2.),
- nezavisan, jer je samostalan i ne zavisi od osnovnog pravnog posla povodom kojeg je otvoren (član 1074.)

Pored navedenog, za ugovor o dokumentarnom akreditivu se još može reći i da je:

- dvostrano obavezujući, jer iz njega proizilaze obaveze za obje strane i

- adhezioni, jer strane u ovom ugovoru pored domaćih propisa koji se moraju poštovati praktično prihvaćaju i Jednoobrazna pravila i odgo-varajuće propisane formulare.

3. UČESNICI I OSNOVNE KARAKTERISTIKE PRAVNIH ODNOSA U DOKUMENTARNOM AKREDITIVU

3.1. Učesnici u dokumentarnom akreditivu

Pored odnosa iz osnovnog ugovora između povjerioca (prodavca) idužnika (kupca), sklapanjem ugovora o akreditivu stvaraju se novi nezavisni pravni odnosi po akreditivnom posluu kojem učestvuju najmanje tri lica: nalogodavac, akreditivna banka i korisnik akreditiva, a novonastali odnosi su odnos između nalogodavca i banke, i odnos između banke i korisnika.

U slučaju međunarodnog dokumentarnog akreditiva, pored akreditivne banke u akreditivnom poslu učestvuju i druge korespodentne banke (nominovane, konfirmirajuće i avizirajuće).

1) **Nalogodavac**(eng. Applicant for the Letter of Credit) može biti svako pravno ili fizičko lice (dužnik), koje se u osnovnom poslu posebnom klauzulom obavezalo da će, radi izvršenja svojih obaveza (plaćanje ugovorenog iznosa), kod akreditivne banke otvoriti akreditiv, tj. sklopiti ugovor sa bankom o akreditivu, u korist trećeg lica ili korisnika akreditiva (povjerioca).

2) **Korisnik akreditiva**(eng. beneficiary) je povjerilac iz osnovnog ugovora, to može biti prodavac iz kupoprodajnog ugovora i slično. To je uvijek lice (beneficijer) u čiju korist je otvoren akreditiv, i koje ispunjenjem svojih obaveza iz osnovnog ugovora naplaćuje ugovoreni iznos kod akreditivne banke čime se akreditivni posao uspješno realizuje.

3) Akreditivna i korespodentne banke

Banka koja je označena u akreditivnoj klauzuli od strane povjerioca u osnovnom ugovoru, postaje *akreditivna banka*(eng. issuing bank) kada prihvati nalog za otvaranje akreditiva od strane nalogodavca. Uobičajeno je da akreditivna banka bude neka banka u zemlji sjedišta kupca, ali nerijetko prodavac (ili drugi povjerilac) iz razloga nepovjerenja može tražiti da se akreditiv otvori u nekoj drugoj ili čak zemlji njegovog sjedišta. Važno je istaći da Jednoobrazna pravila preporučuju da banka mora biti jasno navedena u akreditivnoj klauzuli i da će izrazi poput „veoma dobra“ ili „poznata“, koji se često koriste u praksi, u slučaju tumačenja biti protumačeni kao nejasni. Akreditive mogu otvarati i konfirmirati samo banke ovlaštene za te poslove shodno nacionalnim propisima, a samim tim njihov rad podliježe strogo nadzoru kontrolnih organa

i centralnih monetarnih vlasti.⁷ Međutim, nalogodavac mora otvoriti akreditiv isključivo kod one banke koju je u akreditivnoj klauzuli označio povjerilac iz osnovnog posla. Pod pojmom *korespondentne banke* su označene sve banke, osim akreditivne, koje učestvuju u akreditivnom poslu, i zavisno od njihove uloge u istom dijele se na:

nominivane ili imenovane, konfirmirajuće ili potvrđujuće i avizirajuće.

3.2. Osnovne karakteristike pravnih odnosa u dokumentarnom akreditivu

Dokumentarni akreditiv je pravni posao, koji ima ulogu instrumenta plaćanja, u kojem se banka na zahtjev (po nalogu) nalogodavca obvezuje da će isplatiti korisniku akreditiva, ili nekom trećem licu koje on označi, određeni iznos novca (odnosno akceptirati i negocirati mjenicu vučenu od korisnika) ili dati ovlaštenje nekoj drugoj banci da izvrši plaćanje (da akceptira ili negocira mjenicu), pod uslovom da korisnik banci preda određene dokumente i ispuni ostale uslove iz akreditiva.

U okviru dokumentarnog akreditiva učesnici ulaze u više nezavisnih pravnih odnosa, i to:

- odnos nalogodavca i akreditivne banke,
- odnos akreditivne banke i konfirmirajuće (potvrđujuće) banke,
- odnos akreditivne banke i drugih banaka kojima je upućen nalog ili molba da obave neke poslove u vezi sa akreditivom (nominovane banke),
- odnos akreditivne, potvrđujuće ili druge nominovane banke i korisnik akreditiva.

Akreditivnabankaulazi uneposredneipravnopotpunoodvojene odnose, sajednestrane sa nalogodavcem, asadrugestrane sa korisnikom akreditiva. Iz ovih odnosa, za akreditivnubanku, proizilazesljeđećeobaveze:

1) prema nalogodavcu:

- da po prijemu uredno popunjenog formulara naloga za otvaranje akreditiva blagovremeno otvori akreditiv,
- da sadržaj akreditiva bude u skladu instrukcijama nalogodavca, koje treba da budu jasne i precizne,
- da pažljivo ispita saobraznost dokumenta podnesenih na honorisanje, tj. da utvrdi da li podnešeni dokumenti odgovaraju uslovima iz akreditiva, da li je izvršena usklađena prezentacija,

⁷ Anđelković, C., Šesta revizija Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditivne (UCP 500), www.ubs-asb.com

- da saobrazne dokumente dostavi nalogodavcu ili da sa njima postupi skladu sa instrukcijama;
- 2) prema korisniku akreditiva:
 - dahonoriše prezentovane sobrazne dokumente, tj. da izvrši plaćanja po viđenju, preuzme obavezu za odloženo plaćanje i plati na dan dospjeća, ili da akceptiraili negocira mjenicu, samoukoliko su ispunjeni akreditivni uslovi i
 - da se pri pregledanju dokumenata pridržava uslova sadržanih u nalogu za otvaranje akreditiva.

Sve navedene odnose karakteriše međusobna **odvojenost, nezavisnost i neuslovljenost**. To znači da svaki učesnik u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva mora ispuniti preuzete obveze nezavisno od drugih učesnika, što znači da učesnici iz jednoga pravnog odnosa ne mogu uslovljavati ispunjavanje preuzetih obveza između učesnika drugih pravnih odnosa. Jednoobrazna pravila u svojim odredbama govore o ovom načelu, po kojem se korisnik akreditiva ni u kom slučaju ne može pozvati na ugovorni odnos koji postoji između banaka ili između nalogodavca i akreditivne banke.⁸

Isto tako, događaji koji mogu uticati na nemogućnost ispunjenja preuzetih obveza u jednom pravnom odnosu ne mogu biti razlog za neispunjavanje obveza iz drugoga pravnog odnosa. Bilo koji učesnik, bilo kojeg ugovornog odnosa iz dokumentarnog akreditiva, može se pozivati samo na odredbe datog ugovornog odnosa.

4. TOK REALIZACIJE DOKUMENTARNOG AKREDITIVA

4.1. Otvaranje i korišćenje dokumentarnog akreditiva

Posao dokumentarnog akreditiva, pored toga što je višestran, odvija se u fazama. Za početak ćemo razdvojiti dvije osnovne faze koje ćemo razraditi, i to: faza otvaranja akreditiva i faza korišćenja akreditiva.

1) Otvaranju dokumentarnog akreditiva prethodi sklapanje osnovnog ugovora u kojem se, u akreditivnoj klauzuli dužnik (kupac - uvoznik) obvezuje da će povjeriocu (prodavcu - izvozniku) ugovorenu robu ili uslugu platiti akreditivom. U akreditivnoj klauzuli neophodno jasno i detaljno navesti sve podatke na osnovu kojih se može izdati potpun i precizan nalog za otvaranje akreditiva. Kupac preuzima obavezu da kod banke, jasno označene u akreditiv-

⁸ Detaljnije pogledati u Vukadinović, R. Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva, doktorska disertacija, Kragujevac, 1985. str. 99- 129.

noj klauzuli, otvori akreditiv, odnosno daje nalog toj banci da otvori akreditiv u korist prodavca, koji postaje korisnik akreditiva. Nalog za otvaranje akreditiva je formular, čiji sadržaj precizno propisuju Jednoobrazna pravila, a moraju ga poštovati sve banke koje rade po tim pravilima.

Akreditivna banka otvara dokumentarni akreditiv prema uputstvima kupca, u kojem se obvezuje da će korisniku akreditiva honorisati podnešene dokumente ako korisnik akreditiva ispuni sve uslove navedene u tekstu akreditiva, tj. ako izvrši prezentaciju ugovorenih dokumenata u određenom roku.

Neizostavni element koji se precizira u akreditivu je utvrđeni iznos novca na koji akreditiv glasi (obično je to cijena robe ili usluge iz osnovnog posla), a uslovi koji se navode u akreditivu su sljedeći:

- tačno nabrojani dokumenti koje korisnik akreditiva treba podnijeti banci, i precizno opisan njihov sadržaj,
- navedena svalica koja se mogu pojaviti u akreditivnom poslu i detaljno opisana njihova uloga u istom,
- rok isporuke, rok predaje dokumenata i rok isteka važenja akreditiva i
- druge pojedinosti.

Akreditivna banka, nakon detaljno utvrđenog teksta akreditiva, kontaktira korespondentne banke (najčešće su to banke u zemlji prodavca), kako bi obavještenje o otvorenom akreditivu dostavila korisniku, pri čemu akreditivna banka može da traži od korespondentne banke da dostavi korisniku obavještenje o otvorenom akreditivu:

- bez preuzimanja bilo kakve druge obveze - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu avizirajuće banke,
- pri čemu daje ovlašćenje korespondentnoj banci da pregleda dokumente i izvrši honorisanje - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu nominovane banke,
- i da ujedno potvrdi (konfirmira) akreditiv - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu konfirmirajuće banke.

Obavještenje koje je korisnik akreditiva primio znači da mu banka neopozivo stavlja na raspolaganje u akreditivu naznačeni iznos novca i daje mu obećanje da će isti isplatiti neposredno po prezentaciji utvrđenih dokumenata u okviru određenog roka.

Nakon uspješno sprovedene prve faze, povjerilac iz osnovnog posla je otklonio rizik naplate (veoma važno!) pa odmah može dati nalog za isporuku robe.

2) Pošto je korisnik akreditiva isporučio robu u skladu sa osnovnim ugovorom, pribavlja sve dokumente koji dokazuju da je roba isporučena u skladu sa ugovorom, i koji moraju biti saobrazni uslovima akreditiva (npr. fakturu, te-

retnicu, certifikat o kontroli kvaliteta, polisu osiguranja i sl). Potom prikupljene dokumente podnosi banci ovlaštenoj za isplatu na usklađenu prezentaciju.

Banka ovlaštena za honorisanje (isplatu) ispituje podnesene dokumente, odnosno provjerava da li u cjelosti ispunjavaju uslove iz akreditiva, tj. da li su saobrazni.

Ako banka utvrdi da dokumenti u cjelosti odgovaraju uslovima akreditiva, tj. da su saobrazni, banka honorišepodnesene dokumente (isplaćuje prodavca iz osnovnog posla), zatim prosljeđuje dokumenteakreditivnoj banci, odnosno nalogodavcu (kupcu iz osnovnog posla), koji na osnovu primljenih dokumenata preuzima naručenu robu. Na ovaj način dokumentarni akreditiv regularno prestaje.

Dakle, suština ove složene transakcije akreditiva leži u činjenici da je roba simbolički predstavljena robnim dokumentima, a uloga dokumenata, kao reprezentata robe je trostruka: oni služe kao dokaz kupcu da je roba otpremljena, da je roba saobrazna odredbama iz ugovora i da nakon isplate od strane banke, preuzimanjem dokumenata, kupac stiče pravo svojine na robu, bez njenog fizičkog prisustva.⁹

Ako banka utvrdi da dokumenti nisu u skladu sa uslovima akreditiva, tj. da nisu saobrazni, banka će ih staviti na raspolaganje korisniku akreditiva (podnosiocu) i odbiti isplatu.

U posljednjem slučaju korisnik najčešće ovlašćuje nominovanu banku da dokumente prosljedi akreditivnoj banci na prihvaćanje bez obzira na uočenu nesaobraznost. O akreditivnim dokumentima i utvrđivanju saobraznosti će biti više riječi u jednom od sljedećih naslova.

Pravni posao dokumentarnog akreditiva opisan u ovom tekstu čini akreditiv u širem smislu. U užem smislu, pod akreditivom se podrazumijeva samo pravni odnos između akreditivne banke i korisnika akreditiva.¹⁰

5. AKREDITIVNI DOKUMENTI I UTVRĐIVANJE SAOBRAZNOSTI

5.1. Dokumenti koji se podnose na usklađenu prezentaciju

Korisnik akreditiva, po prijemu obavještenja da je u njegovu korist otvoren dokumentarni akreditiv, preduzima sve radnje kako bi u određenom roku prikupio dokumente koji u svemu moraju odgovarati uslovima akreditiva, sa ciljem da iste podnese banci na usklađenu prezentaciju i od banke naplati ugo-

⁹ Milenković–Kerković, T., Spirović–Jovanović, L., *Obligacije i ugovori trgovinskog prava*, Niš, 2013, str. 363.

¹⁰ Popović, V., Vukadinović, R., op. cit. str. 468.

voreni iznos novca, tj. naplati akreditiv. Izraz *usklađena* ili *saobrazna prezentacija* (eng. complying presentation) je upotrijebljen u Jednoobraznim pravilima i znači podnošenje dokumenata ili prezentacija dokumenata koji odgovaraju (su saobrazni) uslovima utvrđenim u akreditivu, odredbama Jedoobraznih pravila i standardima međunarodne bankarske prakse. Međunarodni standardi bankarske prakse su objavljeni u istoimenoj brošuri MTK, broj 681, i sadrži ranije odluke i mišljenja Bankarske komisije.

Dakle, dokumenti potrebni za korištenje akreditiva su oni koje je korisnik akreditiva dobio od ostalih učesnika nakon što je izvršio sve radnje na koje se obavezao osnovnim ugovorom. Primjera radi, prodavac iz osnovnog ugovora, ako je dogovorena isporuka sa paritetom FCA, isporukurobe će dokazivati željezničkim ili kamionskim teretnim listom i slično. Uslovi isporuke i plaćanja predstavljaju vrlo važan dio kupoprodajnog ugovora, pri čemu se detalji isporuke dogovaraju ili u slobodnoj formi ili pozivanjem na uzanse međunarodne trgovine sadržane uklauzulama INCOTERMS (International Commercial-Terms).¹¹

Svaki posao dokumentarnog akreditiva traži različit, ali jasno i precizno utvrđen, set dokumenata da bi se mogao realizovati. Utvrđivanje seta dokumenata se vrši u dijelu osnovnog ugovora koji reguliše plaćanje, tj. u kojem se ugovara plaćanje akreditivom (u akreditivnoj klauzuli). Dokumentipotrebni za korišćenje akreditivasu:

- **osnovni robni dokumenti**, oni koja se odnose na samu robu,
- **transportni ili prevozni dokumenti**, oni koja se odnose na utovar robe ili transport,
- **dokumenti o osiguranju**, oni koji se odnose na osiguranje robe i
- **ostali dokumenti**, oni koji se mogu tražiti u nekim slučajevima.

5.2. Utvrđivanje usklađenosti ili saobraznosti dokumenata

Dokumenti, podneseni na utvrđivanje usklađenosti, u svemu moraju biti saobrazni sa uslovima akreditiva i podneseni u roku važenja akreditiva. Utvrđivanje usklađenosti dokumentata vrši se po strogim i formalnim pravilima, u

¹¹ MTK je utvrdila INCOTERMS transportne klauzule, pomoću kojih ugovorne strane mogu jasno precizirati međusobne obaveze uskladu sa uslovima ugovora. Ove klauzule (ukupno 13 klauzula) podijeljenesu u četiri grupe (E, F, C i D) zavisno od obaveza prodavca, koje su najmanje kod grupe E (EXW), a najveće kod grupe D (DDP). S obzirom na to da ove klauzule, analogno promjenama u industriji prevoza, i same prolaze kroz promjene, preporučuje se dau ugovorbude unesena i godinu izdavanja koja će se koristiti (npr. INCOTERMS 2000).

skladu sa doktrinom **stroge saobraznosti** (eng. *doctrine of strict compliance*) i predstavlja jednu od najznačajnijih i najosjetljivijih radnji kod dokumentarnog akreditiva.

Prema članu 1080. Zakona o obligacionim odnosima, banka je dužna da ispita da li su dokumenti u svemu saobrazni zahtjevima nalagodavca. Isti član propisuje da banka mora, kada dobije dokumente, u najkraćem roku obavijestiti nalagodavca i ukazati mu na utvrđene nepravilnosti i nedostatke.

Prema Jednoobraznim pravilima sve banke koje učestvuju u plaćanju akreditivom (akreditivna, konfirmirajuća ili nominovana) imaju na raspolaganju razuman rok, koji ne može biti duži od petbankarskih dana, da ispitaju prezentovane dokumente i utvrde njihovu saobraznost, tj. da utvrde da li odgovaraju uslovima akreditiva. To znači da, u navedenom roku, banka mora donijeti odluku da li prihvata ili odbija podnešene dokumente, i o tome obavijestiti podnosioca.

Prema **članu** 1081. Zakona o obligacionim odnosima, banka ne preuzima nikakvu odgovornost ako su podnijeti dokumenti na izgled saobrazni sa uputstvima nalagodavca, ona ne preuzima nikakvu obavezu ni u pogledu robe koja je predmet otvorenog akreditiva.

5.3. Načela utvrđivanja usklađenosti

Sve banke, koje učestvuju u poslovanju akreditivom, su dužne pregledati-podnesene dokumente *sarazumno pažnjom*, kako bi se uvjerile da dokumenti po svom spoljašnjem izgledu odgovaraju uslovima akreditiva, tj. da su saobrazni. Prilikom ispitivanja dokumenata banke moraju poštovati sljedeća načela:

- načelo skladnosti,
- načelo neprotivrječnosti,
- načelo nesaglasnosti.¹²

Primjenom **načela skladnosti**, prema članu 37/S Jednoobraznih pravila, banka utvrđuje da li je opis robe u fakturi usklađen sa opisom robe iz akreditiva. Prema ovom načelu, svi drugi dokumenti (npr. teretnica) mogu sadržavati opis robe koji nije identičan, ali nije ni protivan, opisu robe iz akreditiva.

Načelo neprotivrječnosti podrazumijeva da su sve banke, koje učestvuju u poslovanju akreditivom, dužne međusobno upoređivati prezentovane dokumente i, ako akreditivom nije predviđeno drukčije, prihvatiti dokumente koji se podnesu samo ako njihov sadržaj ne protivriječi bilo kojemu drugom podnesenom dokumentu.

¹² Gregurek, M., Vidaković, N., Bankarsko poslovanje, Zagreb, 2011. str. 86.

Prema **načelu nesaglasnosti** razlikujemo prihvatljive, neprihvatljive i granične slučajeve nesaglasnosti. Nesaglasnosti koje se smatraju **prihvatljivim** su one predviđene Jednoobraznim pravilima i akreditivom. To su na primjer sljedeći slučajevi:

- ako je akreditivni iznos određen izrazima “oko”, “otprilike” ili sličnim, tolerancija je 10% iznad ili ispod navedenog iznosa (predviđeno članom 39/a Jednoobraznih pravila),
- tolerancija za količinu robe je 5% više ili manje, pod uslovom da ne prelazi iznos akreditiva, ako je dogovorena količina u komadima robe, nema tolerancije.

Neprihvatljivim se smatraju one nesaglasnosti koje su izričito zabranjene, utom slučaju banka mora odbiti isplatu (npr. banka mora odbiti fakturu koja po svom spoljašnjem izgledu nije izdana od korisnika akreditiva ili nije naslovljena na nalogodavca). **Granični** slučajevi nesaglasnosti postoje onda kada banka i sud zauzmu različita gledišta po pitanju nekog dokumenta, ili kada banke međusobno nemaju isto gladište. Takvi slučajevise ne mogu unaprijed predvidjeti.

5.4. Utvrđivanje rokova i mjesta

U dokumentarnom akreditivu je važno utvrditi rokove i mjesto podnošenja dokumenata. Jednoobrazna pravila propisuju da svaki akreditiv mora dasadržati utvrđene odredbe: o roku za podnošenje (predaju) dokumenata, o roku do kojeg je akreditiv valjan, i o mjestu u kojem se dokumenti podnose na plaćanje (otkup).

Rok za podnošenje dokumenata banci određuje se nakon datumaprevozne isprave.¹³ Jednoobrazna pravila propisuju da se dokumenti moraju podnijeti banci najkasnije 21 dan od datuma prevoznog dokumenta, ako rok nije naznačen u akreditivu.

Rok valjanosti akreditiva je rok do kojega je banka dužna honorisati akreditivne dokumente.

Rokovi mogu biti produženi samo ako posljednji dan pada u neradni dan, tada banka mora napisati izjavu u kojoj potvrđuje da su dokumenti podneseni u roku, kako je propisano članom 44. Jednoobraznih pravila.

U slučaju da se propuste zadani rokovi i korisnik zapadne u docnju, banka nije dužna isplatiti akreditivni iznos, iako su podneseni dokumenti uredni i saglasni sa akreditivom. Akreditivom se može utvrditi i rok valjanosti određen izrazom (npr. mjesec dana ili polovinom mjeseci), bez određivanja dana od kada taj rok počinje da teče. U tom slučaju se smatra da rok počinje teći od dana

¹³ Ibid.

kada je akreditivna banka otvorila akreditiv. Međutim, kada u akreditivu nije određen posljednji datum isporuke, banke neće primiti dokumente iz kojih je vidljivo da je isporuka izvršena nakon isteka važenja akreditiva.

Banka je obavezna isplatiti akreditiv samo u mjestu koje je određeno u akreditivu, zato akreditiv obavezno sadrži odredbu o mjestu. To je mjesto na kojemu će se dokumenti podnijeti na honorisanje (na isplatu, na akcept ili na otkup). Akreditivna banka određuje mjesto, i pri tom može odrediti da mjesto za prezentaciju i honorisanje dokumenata bude kod bilo koje nominovane banke.

ZAKLJUČAK

Dokumentarni akreditiv je jedanodnajpouzdanijihnačinaplaćanja u trgovini, kako u domaćem tako i u međunarodnom poslovanju, jer na jedinstven i univerzalno prihvaćen način, svojim korisnicima nudi siguran način plaćanja obaveza, a istovremeno i sigurno sredstvo obezbjeđenja ugovornih strana. Ova svojstva dokumentarnog akreditiva znatno utiču na smanjenje rizika od nepovjerenja usljed nedovoljnog poznavanja poslovnog partnera i njegovog boniteta, kao i raznih drugih rizika (npr. u vezi prevoza robe na velikim udaljenostima, promjenama devizne politike i vrijednosti robe na tržištu, valutnih promjena, te u posljednje vrijeme učestalih ratnih sukoba i nemira, i sl).

Dakle, dokumentarni akreditiv je pravni posao, koji ima ulogu instrumenta plaćanja, u kojem se banka na zahtjev (po nalogu) nalagodavca obvezuje da *će isplatiti* korisniku akreditiva, ili nekom trećem licu koje on označi, određeni iznos novca (odnosno akceptirati i negocirati mjenicu vučenu od korisnika) ili dati ovlaštenje nekoj drugoj banci da izvrši plaćanje (da akceptira ili negocira mjenicu), pod uslovom da korisnik banci preda određene dokumente i ispuni ostale uslove iz akreditiva.

Otvarajući akreditiv banka stupa u neposredne i pravno potpuno samostalne odnose sa jedne strane sa nalagodavcem (kupcem), a sa druge sa korisnikom akreditiva (prodavcem).

Ove odnose karakteriše međusobna odvojenost, nezavisnost i neuslovljenost. To znači da svaki učesnik u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva mora ispuniti preuzete obaveze nezavisno od drugih učesnika, odnosno da učesnici iz jednoga pravnog odnosa ne mogu uslovljavati ispunjavanje preuzetih obaveza između učesnika drugih pravnih odnosa, što nalagodavcu i korisniku akreditiva daje sigurnost da će obostrano biti ispunjene ugovorene obaveze iz osnovnog ugovora.

Otvaranje i realizacija dokumentarnog akreditiva podrazumijeva veoma složene postupke i procedure, u kojim ključnu ulogu imaju precizno i detaljno

utvrđene odredbe akreditivne klauzule, kao i jasno utvrđeni uslovi samog akreditiva, od *čijeg* ispunjenja zavisi sudbina dokumenata podnesenih na honorisanje, odnosno usklađenu prezentaciju banci.

LEGAL ASPECTS AND SIGNIFICANCE OF DOCUMENTARY CREDIT LETTER IN DOMESTIC AND INTERNATIONAL PAYMENT TRANSACTIONS

ABSTRACT

A **documentary letter of credit** is a banking legal affair or contract, which draws its legal basis from the basic contract (purchase/sales contract or other), concluded between the client (customer) bank and other contracting party (user of the letters of credit). In the basic contract, in the part relating on the terms of payment, the **letter of credit clause** by which the debtor is determined in detail to undertake opening of documentary letter of credit with the designated bank in favor of the creditor. Here the basic function of **the letter of credit** comes to the fore as a **means of payment** and at the same time as a **means of security**. This legal business is characteristic of international business, but equally so is used in internal business.

Opening and realization of a documentary letter of credit implies very complex procedures and processes, in which precise and detailed provisions of credit clauses has a key role, as well as clearly defined conditions of the letter of credit itself, on the fulfillment of which it depends the fate of the documents submitted for payment, i.e. the harmonized presentation to the bank. In the process of harmonized presentation, the authorized bank checks whether the submitted documents in fully comply with the terms of the letter of credit, and honor or negotiate the relevant documents (pays or redeems documents).

KEY WORDS: documentary letter of credit, letter of credit clause, means of payment, means of security, harmonized presentation.